39

Cartea de noptiera

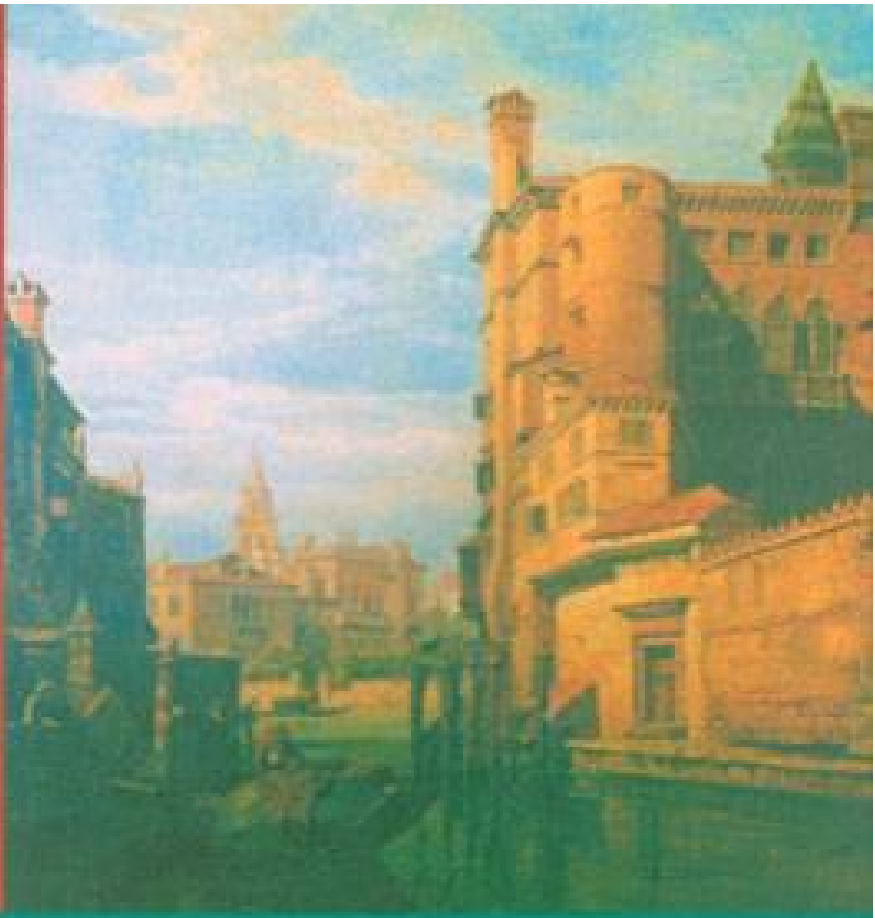

Nina Berberova

Trestia revoltată

Humanitas

NINA BERBEROVA

TRESTIA REVOLTATA

Traducere din franceză de IRINA MAVRODIN

HUMANITAS - 2006

NINA BERBEROVA *LE ROȘEAU REVOLTE* © Actes Sud, 1988

Nina Berberova s-a născut la Sankt Petersburg în 1901. În 1925 a emigrat în Franţa şi de aici, în 1950, în Statele Unite. A fost profesoară de literatură rusă la Universitatea din Philadelphia, publicând în paralel articole de critică şi istorie literară, povestiri, biografii. Consacrarea ei literară a început în anul 1985, când Editura Actes Sud a publicat în traducere primul ei roman, *L'Accompagnatrice,* care a avut un răsunător succes. I-au urmat *Le Laquais et la putain* (1986), *Tchaikovski* (1987), *Le Roşeau revolte* (1988), *La Resurrection de Mozart* (1989), *Le Mal noir* (1989), *Borodine* (1989), *UAffaire Kravtchenko* (1990), *Les Francs-Magons russes du XXe siecle* (1990). A murit în 1993 la Philadelphia.

În viaţa fiecăruia se întâmplă ca, dintr-o dată, poarta trântită în nas să se întredeschidă, zăbrelele să se dea la o parte, nu-ul definitiv să nu mai fie decât un poate, lumea să se transfigureze, un sânge nou să ne curgă prin vine. Aceasta-i speranţa. Am obţinut o amânare. Verdictul unui judecător, al unui medic, al unui consul e amânat. O voce ne anunţă că totul nu-i încă pierdut. Tremurând, cu lacrimi de recunoştinţă în ochi, trecem în încăperea următoare, unde suntem rugaţi să aşteptăm înainte de a fi aruncaţi în abis.

Aşa mi s-a întâmplat în seara când mă aflam lângă Einar, în şirul de călători ce mergeau la Stockholm. Aşteptam cursa spre Le Bourget. Einar pleca, eu rămâneam. În şirul de oameni, în acea sinistră împrejurare (era ziua de 2 septembrie 1939), nu se mai aflau decât cei ce plecau. Cei care îi însoţiseră rămăseseră în sala de aşteptare, ce avea ferestrele camuflate cu negru. Scene de rămas-bun, îmbrăţişări, lacrimi; trebuiau înlăturate brutal minutele ce ţi se prindeau de mâneci, de buzunare. Aproape fără să mă gândesc, l-am urmat pe Einar spre uşa turnantă. Ţinea într-o mână o geantă mare, iar în cealaltă o borsetă de piele. Ascunse de haina ce-i atârna pe braţ, degetele noastre se atingeau – o clipă am simţit închizătoarea metalică a borsetei. Din când în

când, privirea lui Einar se oprea asupra mea. În penumbră, faţa lui părea obosită, descompusă, străină. Pomeţii şi bărbia îşi pierduseră linia netă care-mi plăcea atât de mult. În ochii lui apăruse o nelinişte, şi gura îi era întredeschisă. Nu este frumos, m-am gândit eu, aproape izbucnind în lacrimi, dar n-aş fi fost în stare să spun: „N-am ştiut niciodată că e urât.” Călătorii se urcau în maşină, cu biletul şi cu actele în mână. Einar îşi aruncă haina pe braţul stâng; mi-am tras mâna ca să-i iau borseta. Arătă actele.

— Dumneavoastră?

Tăceam, de frică să nu-mi aud propria voce. Era de ajuns o privire ca să înţeleagă că nu plecam la Stockholm.

— Vreţi să faceţi o plimbare până la Le Bourget? mă întrebă funcţionarul în uniformă.

— Eu…

— Urcaţi, îi împiedicaţi pe ceilalţi, lăsaţi-i să treacă…

Nici astăzi nu-mi vine să cred decât pe jumătate. Oare toate astea mi s-au întâmplat cu adevărat mie? De ce mie, şi nu altcuiva? Nu cerusem nimic şi, de altfel, cine ar fi putut cere aşa ceva? M-am urcat în maşină şi l-am urmat tăcută pe Einar spre bancheta din fund. Ne-am aşezat. M-a luat în braţe; m-am lipit de umărul şi de pieptul lui lat –

în ultimele nopţi îi ascultasem bătăile liniştite ale inimii.

Treptat, autobuzul se umplu. Vedeai cum hamalii pun, în grabă, valizele deasupra. Auzeam paşi deasupra capetelor noastre şi un bărbat, o umbră neagră, apăru în faţa unei ferestre şi puse o întrebare. I se răspunse în suedeză. Şoferul, cu o şapcă albă pe cap, făcu turul autobuzului numărând pasagerii pe degete, dar nu şi pe mine. Motorul se puse în mişcare, porţile se închiseră. Câţiva oameni ieşiră din sala de aşteptare fluturându-şi batistele. Mă strângeam şi mai mult la pieptul lui Einar. „Nu ştiam că poţi să fii urât”, am reuşit – în sfârşit – să-i spun, cuprinsă de o dorinţă irezistibilă de a râde. El crezu, fără îndoială, că plângeam, căci îmi atinse pleoapele. I-am luat mâna şi i-am apăsat-o pe buzele mele. Aceste minute îmi erau dăruite. Mi se dăruia o amânare. Doar de o oră, dar acea oră era nepreţuită.

Parisul, întunecat şi mort în noapte, nu era negru, ci verde-închis. Ca şi oraşul, cerul, fluviul, interiorul autobuzului. Acelaşi verde se aşternuse pe feţele noastre, şi pe feţele celorlalţi pasageri, şi pe Le Grand Palais prin faţa căruia trecea autobuzul, zdruncinându-ne: un verde sticlos, intens şi întunecat, care ne ţinea pe toţi prizonieri,

pe mine, pe el, oraşul. Străzile familiare ale acestei lumi ciudate în care trăisem laolaltă se înşiruiau în faţa noastră. Mi-am dat seama că, în tumultul ultimelor zile, şi mai ales în cel al ultimei zile, multe lucruri nu fuseseră spuse, că nu avusesem timp să ni le spunem, că nu ne spusesem multe lucruri despre noi şi despre lume, despre război şi despre viitor, al nostru şi al lumii! Era ca şi cum n-am fi început încă nimic. Mi se părea că nu aveam un trecut comun, şi niciun viitor. Fantome în urma noastră, fantome înaintea noastră, eram nişte fantome, şi lumea era şi ea o fantomă. Reală nu era decât această putere ce ne despărţea. În acea clipă, erai aici, cu mine, şi eram împreună. Peste o oră nu vei mai fi aici, tu vei fi singur şi eu la fel. Nu va mai rămâne nimic din ceea ce ne unise, în afară – poate – de un gând pe care îl vom avea unul pentru celălalt.

— Tu şi Parisul… spunea el. Dar nu-l ascultam. Făgăduieşte-mi… Oare despre ce vorbea? Ştia că îi voi făgădui tot ce voia. Şi eu aş fi putut spune: Făgăduieşte-mi. Dar aveam tot timpul în faţă.

— Parisul şi cu tine, şi tot ce s-a petrecut…, reluă el. Nu, nu înţelegeam. Totuşi, îmi spuneam că trebuie să fac un efort, că acest prilej nu-mi va mai fi dat, cu siguranţă; nici mâine, nici poimâine, şi nici chiar peste un an. Nu eram în stare să văd

mai departe. Sticla groasă, de un verde-închis, în care mă aflam şi din care el avea să iasă, nu se va sparge. Vor veni zilele de toamnă, apoi iarna, şi nopţile negre ale războiului, în care voi fi singură.

— Şi într-o veşnică primejdie, spuse Einar, ce părea, ca de obicei, că-mi citeşte gândurile. Lipsită de cele trebuincioase. Făgăduieşte-mi…

I-am răspuns dintr-o răsuflare, iar mâna lui era tot aproape, lipită de buzele mele:

— Bineînţeles că da.

Îmi aminteam de vremea când priveam Parisul cu un fel de răceală, uneori chiar cu indiferenţă. Câtă istorie este cuprinsă în acest oraş! îmi spuneam. Sau: Câtă frumuseţe! Sau chiar: Ce natură minunată, ce minunat cer, şi ce păsări, şi ce flori. Sau: câte monumente şi cărţi, câte morminte şi plăci comemorative! Acum, priveam cum defilează copacii de pe chei, zicându-mi: Câtă suferinţă a fost aici şi câtă suferinţă va mai fi încă, mai ales câtă suferinţă rusă, şi câtă suferinţă a mea! Turgheniev suferise pe strada Douai, Dostoievski într-un hotel de pe bulevardul Saint-Michel. Un poet uitat, autor al unor versuri despre fluviul care îşi încetineşte cursul în cea mai mare meandră a sa, se sinucisese, cu mult timp înainte de *celălalt* război. (I-am vizitat mormântul, piatra mai este încă acolo, acoperită de un tufiş de

trandafiri sălbatici.) Un pictor rătăcit în capitale europene (îşi mai aminteşte măcar cineva de numele lui?) – şi care spunea: „Blestem această ţară, dar rămân aici” –, a înghiţit pilulele cu otravă şi nu a fost salvat. Şi la toate acestea se adăuga, în clipa când urcam spre Operă, suferinţa mea, cea mai mică şi cea mai mare.

— Simţi că urcăm? m-a întrebat Einar. Nu observasem asta niciodată, şi totuşi cunosc bine acest loc!

Totul era mort. Seara din ajun fusese plină de zgomot şi de strălucire. Întunecimea verzuie cuprinsese însă pe neaşteptate străzile, casele, cerul, şoseaua care, ani de-a rândul, fuseseră pentru mine mov si liliachii.

— Astăzi, totul e altfel, spuse el cu blândeţe. Mă uit la tine, mă uit pe fereastră, şi nu-mi vine să cred, ştii, nu-mi vine să cred că totul se va sfârşi.

Mă privi în ochi şi mă întrebă surâzând:

— Ce poem s-a scris despre asta? Mă tachina, spunând că în rusă există un poem pentru orice prilej.

— A fost unul, i-am răspuns eu, în răstimpul de când am pornit. Dar nu ţi-l voi spune.

— Ba da, o să mi-l spui.

— „Nu ştiam că poţi fi urât.”

Am tăcut amândoi. Am lăsat în urma noastră

Gara de Nord, de un verde-închis ferecat în verdele-închis al bulevardului.

— Când vei veni la Stockholm…

Era una din poveştile cu care mă legăna din când în când. Alta era: când vom merge în Brazilia. Şi a treia: când ne vom întoarce în Rusia. El nu fusese niciodată acolo şi nu cunoştea rusa; era suedez get-beget. Dar tatăl lui trăise în tinereţe la Petersburg, vorbise ruseşte şi acum, când era văduv, o rusoaică se aciuase la el Dumnezeu ştie cum, cu icoane şi samovar cu tot. O fotografie pe care o ştiam bine îl arăta stând într-un fotoliu, paralitic, slab, înalt, semănând cu regele Gustav. Alături, puţin mai la o parte, se afla rusoaica, cu broboadă şi şorţ brodat, masivă, cu o faţă mică şi pergamentoasă, sprijinindu-şi bărbia în palmă şi cu umărul lipit de tocul uşii.

— Când vei veni la Stockholm, spunea Einar, şi când te vei duce să te plimbi în parcul regal, vei vedea, printr-o fereastră a palatului, sus în stânga, un braţ care se mişcă, de parcă cineva ar dirija o orchestră. Este regele, care brodează.

— Şi când vom merge în Brazilia?

— Când vom merge în Brazilia, va trebui să ne informăm despre terenurile diamantifere pe care le poseda bunicul meu dinspre mamă. Când vă aduceau mulţi bani, apoi n-au mai produs nimic,

iar acum sunt sigur că pe ele cresc bălării. E mult timp de când toată lumea le-a uitat.

— Eşti sigur că sunt în Brazilia şi nu în Rhodesia?

— Aşa mi-a spus fratele meu.

— Şi când ne vom întoarce în Rusia?

— Trebuie să ne ducem acolo pentru rusoaică. E din Kurgani, un sat dintr-un *volost* numit Lukino, din districtul Vessiegonsk. Trebuie s-o ducem la ea acasă, aici se plictiseşte.

— Nu mai există niciun *volost.*

— E în districtul Vessiegonsk, gubernia Tver.

— Nici districtele nu mai există, trebuie să i-o spui.

— Atunci ce mai există?

— Regiuni, republici.

— Bine, o să i-o spun.

Şoseaua fugea pe sub roţi, dreaptă şi lată, ducându-ne în afara oraşului; iar timpul fugea spre noi, dar ne ocolea.

— Direcţia nord-est. O direcţie nenorocită, înfricoşătoare, nefastă. Am sentimentul ăsta încă de multă vreme, nu ştiu de ce. E timpul să caut de unde îmi vine. Un avion pleacă spre nord-est şi dispare. Dinspre nord-est nu vin veşti. Duşmanul vine de la nord-est. Cineva a plecat spre nord-est, şi nu l-a mai văzut nimeni niciodată. Destul!

Opreşte acest gând, te rog, singură nu mă voi duce acolo. Să vorbim despre Brazilia, despre Rhodesia. Sau chiar despre război.

— Războiul a început azi-dimineaţă.

— Abia azi-dimineaţă? Mie mi se pare că ţine de o veşnicie!

Mâinile lui. Mâinile mele. Toate patru se agaţă unele de altele. Strădanie zadarnică. Asta nu ne va ajuta nici într-un fel! Atâta vreme cât ne zdruncină autobuzul, e încă *da,* apoi va fi *nu.* Mai sunt douăzeci de minute, poate optsprezece. Tinerii recruţi mergeau prin întuneric, o adevărată mulţime. I-am ocolit şi autobuzul s-a aplecat atât de puternic într-o parte, încât m-am răsturnat peste Einar. Ne-am privit din nou.

— Nu mă vei uita? m-a întrebat el brusc.

— Ce întrebare fără rost! Cum aş putea?

— Îmi promiţi?

— Îţi promit. Ce trebuie să-ţi mai promit?

— Ce vrei. Orice.

Mă strânse cu putere la pieptul lui. Nu ne-am mai vorbit. Nu m-au lăsat să cobor din autobuz. Mi-am lipit obrazul de geam. Pe vremuri, în romane, se scria:

„Contesa stătea întinsă pe sofa şi contele îşi lipise fruntea fierbinte de geam…”

Felinare albastre, ca nişte uriaşe veioze,

străpungeau noaptea verzuie. Eram oare într-o lume submarină? Ne înecasem? Einar îmi făcea semn cu mâna; îşi pusese bagajul la picioare. El era ultimul; toţi ceilalţi intraseră pe o poartă mare.

— Einar!

Alerg spre ieşire ca să ajung la poarta aceea şi ca să-i strig: Einar! Adio! Să fii fericit pe pământ sigur, aici ne înecăm, curând ne vom scufunda cu totul, şi – chiar dacă scăpăm – nu vom mai fi aceiaşi…

Dar poarta autobuzului e închisă pe din afară, s-au făcut că nu mă văd, şi în jurul meu e pustiu. Mă aşez la întâmplare şi privesc pe fereastră. Nu văd pe nimeni, nu văd nimic. Vine şoferul, cel care numărase pasagerii pe degete, dar nu şi pe mine. Fără să spună vreun cuvânt, porneşte motorul, demarează prudent, întoarce, şi iată-ne mergând în sens invers, liniştit şi uşor. Deschid fereastra, vântul îmi răvăşeşte părul. Oraşul îndepărtat, de un verde măsliniu, începe să se apropie. Am ca o gheară în piept, din ochi îmi ţâşnesc lacrimi, îmi stăpânesc plânsul, şi mă simt ca şi cum m-aş opri să-mi privesc, nemişcată, trecutul. Dar realitatea, în trecut ca şi în prezent, este deformată, turtită, hidoasă: un tablou neterminat şi, totodată, supraîncărcat. Vântul îmi răvăşeşte părul, şi iată turnul de pază ce aleargă în întâmpinarea mea, şi

iată întretăierea de drumuri. Curând mi se vor perinda pe sub ochi aceleaşi străzi, aceleaşi case, şi această călătorie de vis, în care nimeni nu va crede, nici chiar eu, va lua sfârşit. Fereastra se va închide cu zgomot, şi poarta se va închide şi ea, zdrobind laba unui biet animal, iar fluviul verde-închis al vieţii îşi va relua cursul.

Recruţii merg întruna, şi tot prin întuneric.

Şapte ani lungi de despărţire. Einar avea dreptate: noi, ruşii, avem un poem pentru orice ocazie. Şapte ani vor trece între seara când m-am întors în vastul şi liniştitul apartament al lui Dmitri Gheorghievici – unde locuiam ca nepoată, secretară şi locatară –, şi ziua când l-am revăzut pe Einar.

Ajunsă acasă, am străbătut fără zgomot apartamentul şi am bătut la uşa biroului lui Dmitri Gheorghievici. Îmbrăcat într-o haină veche din păr de cămilă, şi purtând pe cap o bonetă, era aşezat în faţa lămpii, cu picioarele înfăşurate într-o pătură. Avea pe atunci şaptezeci şi nouă de ani. Nu seamănă cu Gustav al Suediei, ci cu împăratul Chinei, m-am gândit eu. Mi-a spus că cinase şi că lucrase, că acum citea ceva si că nu avea nevoie de nimic. M-am retras la mine în cameră şi m-am culcat fără să mă dezbrac. Am rămas aşa până dimineaţa, fără somn, fără putere, fără cuvinte,

gândindu-mă la tot ce fusese şi la tot ce va fi.

Când Dmitri Gheorghievici s-a căsătorit cu sora mamei mele, cu mult înainte de naşterea mea, el a pus la treabă întreaga familie, astfel încât, atunci când am venit eu pe lume, leneveala era considerată la noi în casă ca fiind cel mai mare păcat. Dmitri Gheorghievici scria cărţi, lua parte la congrese, ţinea cursuri, avea legături cu academiile din lumea întreagă, şi noi, de asemenea trebuia să ne ocupăm de ceva folositor. Prima amintire: am numai trei ani, stau în mijlocul camerei mele, zdrobită de sentimentul unei greşeli uriaşe, în timp ce mama mă întreabă sever:

— Ce faci acum?

— Nimic.

—Du-te, fă ceva. Cum îndrăzneşti să-ţi pierzi timpul?

Acum, din toate aceste fiinţe atât de active, de puternice, de zgârcite cu timpul lor, n-am rămas decât noi doi, eu şi împăratul Chinei, blând, docil, taciturn, totdeauna mulţumit, uneori trist, cu cele două perechi de ochelari ai săi pe nas, cu pătura şi boneta lui; şi – în jur – cărţi, lămpi cu abajur verde, munţi de hârţoage, de scrisori, de traduceri ale lucrărilor sale şi ale altora. Era înconjurat de tot felul de cutiuţe cu timbre, folosite şi nefolosite, de capete de creioane, de pioneze şi de agrafe de

prins foile. Precum şi de perniţe de pe vremea „cuceririi Crimeii” (care cucerire, de fapt?), de carnete cu semne de carte mov, pe unul scriind, în alfabetul vechi: „Citeşte-o şi dă-o apoi unui prieten.”

În primul an de război, înainte de căderea Parisului, Einar mi-a scris. Spera chiar că va veni în primăvară pentru nişte treburi, şi adăuga: „vezi că totul se aranjează”. Dar n-a venit. Primăvara, evenimentele s-au precipitat. Dmitri Gheorghievici stătea, mai mult ca oricând, în fotoliu. Înfăşurat în pătură, citea, vorbea, ca şi înainte, cu voce scăzută, doar atât cât să comunice strictul necesar. Din ce în ce mai des, moţăia sau rămânea aşezat în fotoliu, cu ochii închişi şi ţinându-şi mâinile mici şi uscate pe genunchi: degetele sale, cu unghii îngrijit tăiate, erau deformate de reumatism, şi l-ai fi putut recunoaşte oricând după această asimetrie a mâinilor.

În ziua în care a căzut Parisul, în timp ce armata germană străbătea oraşul de la nord-est spre sud-vest, viaţa din locuinţa noastră îşi urma cursul, ca – de altfel – şi aceea din multe alte locuri: unele săli de cinema erau deschise, iar metroul nu s-a oprit nicio clipă. Mai târziu, mi s-a părut ciudat să-mi imaginez această zi: armata duşmană ocupă capitala, dar trenurile circulă pe sub pământ,

cineva studiază stampele la Biblioteca Naţională, Dmitri Gheorghievici şi cu mine mâncăm omletă, salată şi brânză. Servitoarea, cu ochii în lacrimi, face întruna drumuri între bucătărie şi sufragerie. Tăcem, dar poate că nu mai mult decât în ajun sau decât cu două zile înainte. Împăratul Chinei lasă furculiţa, se duce la fereastră şi priveşte strada şi copacii stufoşi de pe bulevardul Courcelles. Sub unul dintre ei un soldat german s-a oprit ca să-şi facă nevoile.

Lucrasem până atunci la un cotidian, dar acum aveam atâta timp liber încât nu ştiam ce să fac cu el. Până în ziua când am concediat servitoarea. Atunci mi-am umplut zilele făcând gospodărie, îmi era teamă să stau fără treabă şi mă apucam când de spălat, când de zugrăvit antreul, când de copiat ceva pentru Dmitri Gheorghievici. Aş fi făcut orice, numai să nu stau cu braţele încrucişate. Uneori, veneau invitaţi: două bătrânele, fără îndoială nişte vechi admiratoare de-ale lui Dmitri Gheorghievici, şi Elena, o rudă îndepărtată, lucrătoare într-un atelier de pălării, ce muncea din greu. Ea îl numea pe Dmitri Gheorghievici „secolul al nouăsprezecelea”.

— Cum se mai simte secolul al nouăsprezecelea? Cum te descurci cu secolul al nouăsprezecelea?

— Secolul al nouăsprezecelea doarme, spuneam

eu uneori, şi ea pleca, lăsându-ne o prăjitură.

În patru ani, am avut patru vizite. Prima: cea a unui general însoţit de un tânăr aghiotant, venit „să-l salute pe marele om” şi să-l întrebe dacă-i poate fi de folos. Dmitri Gheorghievici tăcea, după obiceiul lui. Ascultam de după uşă. Generalul s-a oferit să comande cărţile necesare, să-i trimită un pachet de alimente, i-a recomandat o buiotă perfecţionată pentru picioare… După ce a plecat, făcând multe temenele şi cerând un autograf, m-am mirat de liniştea ce domnea în casă. Dmitri Gheorghievici stătea culcat, cu faţa la perete. Eu m-am apucat să curăţ argintăria: treaba asta îmi convenea de minune. Prin fereastra de la bucătărie se vedeau trecând avioane grupate în triunghi, ca gâştele sălbatice. „Aşa se prosteşte omul, mi-am spus. Poate că ar trebui să recitesc nişte cărţi bune.” Nu-mi trecea prin minte că aş putea citi o carte nouă. „De exemplu, Para*disul regăsit sau* Isto*ria Statului rus, sau* Călă*toriile lui Gulliver.”*

În al doilea an, a avut loc a doua vizită, într-o dimineaţă, la ora unsprezece, am auzit sunetul prelung şi vesel al soneriei de la uşa de la intrare, ca şi cum cineva, după ce alergase spre noi, ne găsise în sfârşit. Nu-l întâlnisem încă niciodată pe doctorul Wengland. Timp de patruzeci de ani, Dmitri Gheorghievici se dusese să-l vadă ori de

câte ori călătorea la Berlin. Numele lui îmi era cunoscut încă din copilărie. Îmi amintesc că se povestea că, în timpul *celuilalt* război, doctorul Wengland, printr-o foarte subtilă manevră, izbutise întotdeauna să-i trimită veşti despre el lui Dmitri Gheorghievici prin Danemarca. Doctorul Wengland făcea parte din viaţa întregii familii. Se văzuseră ultima oară în timpul unui congres, la Heidelberg, cam cu vreo zece ani în urmă (pe vremea explorării electrice a zăcămintelor petrolifere, ar fi spus editorul suedez al lui Dmitri Gheorghievici, Olners). Bătrân, uriaş, vesel, doctorul Wengland se înfundă în încăperi, îl prinse pe Dmitri Gheorghievici în braţe şi apoi, ştergându-şi lacrimile ce-i curgeau din belşug şi suflându-şi zgomotos nasul, îl urmă în birou. Uşile se închiseră şi se făcu linişte. M-am întors în camera mea şi am început să spăl oglinda de la masa mea de toaletă, apoi geamurile, pe dinăuntru, după care m-am urcat pe marginea celor două ferestre şi am spălat geamurile pe din afară, ferindu-mă să mă uit în jos, tulburată totuşi de un gând firesc: de ce nu trebuia să privesc în jos (cu tot ceea ce implica asta)? De ce, stând în picioare pe marginea ferestrei, la etajul al patrulea, mă temeam că voi ameţi?

În ziua aceea am cinat singură. După plecarea

doctorului Wengland, Dmitri Gheorghievici s-a aşezat în faţa căminului din salon, în care nu făceam focul niciodată şi de unde venea un val de aer rece. Nimeni nu se aşeza vreodată aici. Întorcând spatele restului lumii, Dmitri Gheorghievici începu să privească spre cămin, ca şi când ar fi văzut cum ard flăcările. Din acea zi, îşi pierdu brusc orice interes pentru hârtiile şi cărţile sale. De mai multe ori l-am surprins stând în faţa bibliotecii din hol, unde fuseseră orânduite cărţile aduse din Rusia la începutul secolului, cărţi ce nu fuseseră deschise de multă vreme.

Cea de a treia vizită fu foarte scurtă. Doi băietani, înalţi, zvelţi şi frumoşi, cu galoane pe mâneci şi cu insigne pe piept, trecură din cameră în cameră, făcând o percheziţie sumară. Prin camera mea abia dacă s-au uitat. În schimb, lui Dmitri Gheorghievici îi luară două dosare ce conţineau corespondenţa sa ştiinţifică. Când vru să ferească sertarul din mijloc, tras cu atâta brutalitate încât ajunsese să atârne în afară, l-au dat la o parte de lângă birou (pe el, care le venea până la piept). Au scotocit repede prin cutiuţele cu pastile mentolate, gume vechi şi tot felul de peniţe, după care au mulţumit, s-au scuzat scurt, au explicat că erau în căutare de arme şi au plecat. În seara aceea, observând că Dmitri Gheorghievici

era cuprins de o mare neliniște, am rămas cu el până la ora unsprezece, i-am făcut patul și i-am aranjat pătura. Când s-a întors de la baie, am văzut că nu-și încheiase halatul de casă, el, care de obicei era atât de grijuliu. Cămașa de noapte îi ajungea până la genunchi și i se vedeau picioarele slabe și galbene, pline de vine și de umflături. Mi-am ferit privirea. Fără să mă observe măcar, se băgă sub pătură, își puse proteza într-un pahar cu apă și stinse lumina. Am ieșit din cameră în vârful picioarelor.

Nu mai puteam să spăl rufe, nu aveam săpun, și nici nu mai puteam să zugrăvesc pereții. Aveam doar atâția bani cât să cumpăr de mâncare. Nu mai aveam cu ce să cos, nici măcar ață: când trebuia să pun un nasture sau să prind ceva, trăgeam câteva fire din hainele mele vechi, străduindu-mă să nu le rup. Nu mai aveam ce face și nici cum să-mi trec timpul. Aveam lumină electrică numai seara, nu și noaptea, când trăiam într-un întuneric deplin. Uneori aprindeam o lumânare, citeam o jumătate de pagină din *Istoria răscoalei lui Pugaciov* și apoi lăsam cartea deoparte.

În martie 1944 a avut loc cea de a patra și ultima vizită. La ora șapte dimineața am sărit din pat, trezită de o sonerie foarte puternică. Erau

nişte poliţişti francezi, doi în civil şi doi agenţi ca aceia pe care-i vezi la colţul străzilor, supraveghind circulaţia şi indicând trecătorilor drumul. Zdraveni şi rumeni la faţă, n-aveau nimic deosebit în înfăţişare, dar eu nu văzusem încă niciodată asemenea fiinţe într-o casă de om. Precum caii şi oile, ei aparţineau lumii străzilor şi a drumurilor.

Mi-au cerut să-l scol pe Dmitri Gheorghievici şi l-au aşteptat să se îmbrace. Cu calm, răbdare, şi chiar cu o oarecare politeţe, l-au rugat să-şi ia cu el pătura. Nu l-au lăsat să-şi ducă valiza, pe care o umplusem cu medicamente, cu pulovere şi ciorapi, ci au dus-o ei. Era aici, în faţa mea, uscat şi zbârcit, dintr-o dată pitic. Şi-a băgat boneta în buzunar, şi-a pus pe cap pălăria pe care i-am întins-o şi m-a sărutat prudent pe obraz, şi apoi pe mână, iar eu l-am sărutat mai întâi pe barbă, şi apoi pe mână. În timpul ăsta, poliţiştii priveau ţintă în tavan.

După câteva minute (rămăsesem în hol, nemaiştiind unde să mă duc), au sunat din nou. Îmi amintesc că nu izbuteam să întorc cheia în broască. Nu-mi tremurau numai mâinile, ci tremuram toată. În cele din urmă am deschis.

— Domnul profesor întreabă dacă aţi pus şi strofantina, îmi spuse agentul.

Nu-mi mai aduceam aminte. Nu-mi puteam aminti deloc dacă o pusesem printre medicamente. Am alergat în biroul lui Dmitri Gheorghievici şi, văzând conţinutul noptierei răspândit pe jos, m-am aşezat în genunchi şi am început să scotocesc printre cutii şi flacoane. N-am găsit flaconul cu strofantină. În momentul acela mi se părea însă că el nu era nici în valiză. Am alergat în baie. L-am găsit pe o etajeră ce se afla deasupra lavaboului. Dar agentul plecase: desigur că nu putuse să mai aştepte. Am alergat pe scări. Un etaj, apoi un altul, apoi ultimul. De câteva luni ascensorul stătea suspendat între două paliere. În sfârşit, iată uşa de la intrare, deschisă. O *dimineaţă pe bulevardul Courcelles* de pictorul X: coada din faţa lăptăriei, firma de la florărie, un copil care se joacă cu excrementele unui câine, trăsura ce dă colţul. Trecătorii nu se află încă pe pânză.

Aşa cum am aflat mai târziu, l-au instalat într-o cameră luxoasă, dintr-un hotel luxos, rezervat marilor savanţi. Dar la optzeci şi trei de ani e greu să-ţi schimbi obiceiurile. În zadar l-au dat în grija unui medic; acesta n-a putut face nimic.

Nişte zdrahoni veniră să ia cărţile. Fu ca şi cum o vijelie ar fi suflat printre rafturi.

— Iată ordinul, spuse unul dintre ei, posac.

Se apropiară de cărţile din hol.

— Astea sunt ale mele! am spus, cu o voce isterică de care m-am mirat şi eu. Vă rog să le lăsaţi unde sunt.

Plecară. Biroul îmi păru ciudat de gol. N-am mai intrat acolo.

Muri după cincisprezece zile, în somn. Când i-am telefonat Elenei ca să-i spun ce s-a întâmplat, ea începu să se jeluiască: Sărmanul, sărmanul secol al nouăsprezecelea!

După puţin timp i-am citit testamentul. Ea moştenea o casă lângă Versailles, eu restul. Am pus ordine în hârtiile rămase de el, am închiriat salonul şi sufrageria şi am continuat să trăiesc.

Mai târziu, după ce războiul luase sfârşit de multă vreme, am aflat că cele trei lăzi de cărţi ale sale fuseseră arse din greşeală.

De la moartea lui Dmitri Gheorghievici trecură doi ani. Războiul se sfârşi şi am început să primesc, din diferite ţări, scrisori privitoare la lucrările sale. Gloria sa ajunsese la apogeu. Din California veneau propuneri de cumpărare a arhivelor sale, din Londra propuneri de reeditare a operelor lui. Curgeau scrisorile din Norvegia, din Olanda şi din Canada, şi – treptat – m-am obişnuit cu asta. Ce putea fi deci mai firesc decât o scrisoare din Stockholm? Dar când am văzut plicul cu timbrul suedez, mintea mi s-a tulburat, căci mi-

am spus: e Einar, în sfârşit e Einar! Dar era Olners, editorul suedez, îmi cerea să-i scriu o biografie a lui Dmitri Gheorghievici, sau – şi mai bine – o carte despre el, despre viaţa mea alături de el *(Min liv med…) şi d*espre moartea sa. Pentru discuţii mă invita la Stockholm unde, într-un cont la bancă, zăceau drepturile de autor ale lui Dmitri Gheorghievici, vărsate pentru operele sale, editate sau reeditate în ultimii opt sau nouă ani. Nu-mi putea trimite banii aceştia, dar puteam să-i iau la faţa locului. Am făgăduit că voi veni de îndată ce îmi va sta în putinţă. Două scrisori adresate lui Einar îmi fuseseră returnate cu menţiunea „destinatar necunoscut”. Lucrul acesta mi se păruse ciudat. Nu i-am mai scris, dar am continuat să mă gândesc la el. Îmi reluasem munca la ziar şi eram din nou înconjurată de lume, de prieteni apropiaţi, sau de simple cunoştinţe. Viaţa întreruptă îşi reluase cursul, în culorile ei variate şi cu ritmurile ei diverse. Am uitat să mai cos, să calc, să fac bucătărie şi să spăl rufe. Uneori, soneria telefonului şi venirea poştaşului mă mai făceau încă să tresar. Călătoria la Stockholm îmi inspira o curiozitate rece, apăsătoare. Eram sigură că, ajunsă acolo, voi afla dacă Einar se va fi dus să trăiască în Brazilia.

Încă din prima mea tinereţe, consideram că

fiecare om pe lumea asta îşi are al său *no man's land,* unde îşi este propriul lui stăpân. Există o viaţă ce se vede şi o alta, necunoscută celorlalţi, ce ne aparţine întru totul. Asta nu înseamnă că una este morală şi cealaltă nu, sau că una este permisă şi cealaltă interzisă. Ci doar că fiecare om, din când în când, scapă oricărui control, trăieşte în deplină libertate şi în mister, singur sau cu altcineva, o oră pe zi, sau o seară pe săptămână, sau o zi pe lună. Şi această existenţă tainică şi liberă continuă de la o seară la alta sau de la o zi la alta, şi orele continuă să curgă unele după altele.

Asemenea ore adaugă ceva la existenţa ta vizibilă. Cu condiţia ca ele să nu-şi aibă propria lor semnificaţie. Ele pot fi bucurie, necesitate sau deprindere, în orice caz servesc la păstrarea unei *linii generale.* Cine n-a uzat de acest drept, sau a fost lipsit de el din pricina împrejurărilor, va descoperi într-o bună zi, cu surprindere, că nu s-a întâlnit niciodată cu el însuşi. Nu ne putem gândi la asta fără un sentiment de melancolie. Mi-e milă de cei care, în afară de momentele când se află în baie, nu sunt niciodată singuri.

În treacăt fie zis, Inchiziţia sau Statul totalitar n-ar admite această a doua existenţă care scapă controlului lor. Ştiu bine ce fac cei care

organizează viaţa oamenilor în aşa fel încât să le interzică orice moment de singurătate, în afară de cele petrecute în baie. Iar în cazărmi şi închisori nu dispui totdeauna nici măcar de asemenea momente de singurătate.

În acest *no man's land,* unde prevalează libertatea şi misterul, se întâmplă uneori lucruri uimitoare. Întâlneşti aici oameni ce se aseamănă, reciteşti o carte cu o acuitate cu totul specială, asculţi o muzică cum n-ai mai ascultat-o niciodată. Aici, datorită liniştii şi singurătăţii, eşti străbătut uneori de câte un gând ce îţi va schimba existenţa, te va salva sau te va pierde. Se poate întâmpla, de asemenea, ca unii să plângă sau să bea, să-şi amintească de ceva de mult uitat, sau – pur şi simplu – să-şi cerceteze picioarele goale, sau să încerce să-şi facă o cărare pe capul chel, sau să răsfoiască o revistă ilustrată, cu fete pe jumătate dezbrăcate şi luptători musculoşi. De fapt, ce ştiu eu despre asta? De altfel, nici nu vreau să ştiu nimic, în copilărie şi chiar în tinereţe (desigur şi la bătrâneţe), nu simţim întotdeauna nevoia acestei a doua existenţe. Dar să nu credem că ea este o sărbătoare, şi că tot restul vieţii reprezintă cotidianul. Graniţa este între viaţă aşa cum e ea şi existenţa secretă.

Einar şi cu mine ne întâlnisem într-un *no man's*

land. Apoi, aşa cum se întâmplă, noua viaţă începuse s-o înlăture pe prima. Ajunsesem la stadiul în care orice gând străin de iubirea noastră ni se părea de nesuportat. Ştiam amândoi ce erau misterul şi libertatea absolute. Încă de la început, invocasem porunca: *Aminteşte-ţi de ziua sabatului. Timp de şase zile vei lucra şi-ţi vei duce la bun sfârşit munca, dar a şaptea zi este sabatul; e al tău şi foloseşte-l pentru tine însuţi.* Amândoi adoptasem acest sabat şi îl numeam, în glumă, *marţi.* Dreptul la ziua de marţi. Oamenii luptau pentru *marţea* lor. Liberă pentru toată lumea! Şi unul spunea celuilalt, râzând: Tu eşti ziua mea de marţi. Până când văzusem că ziua de marţi începe să ocupe întreaga săptămână.

Acum, acest *no man's land* al meu era plin de gânduri pentru Einar. Totul se reducea la trei întrebări. Era în viaţă? Îl voi mai vedea vreodată? Mă mai iubea? Încercam să împiedic aceste gânduri să-mi submineze viaţa, munca şi relaţiile cu ceilalţi oameni; relaţii ce nu erau întotdeauna simple. Această luptă îmi acapara toate puterile sufletului. În adâncul sufletului meu, în cea de a doua existenţă a mea, aceste ore de nelinişte, de disperare şi de speranţă rămâneau proprietatea mea secretă. Eram, ca întotdeauna, singura stăpână a acestui *no man's land* al meu.

Trenurile circulau în sfârşit, graniţele se redeschiseseră, plecările şi sosirile aveau iar loc cu o anumită regularitate. Am străbătut Belgia reînviată, activă şi din nou bine organizată, precum şi oraşele germane distruse: Koln, Dùsseldorf, Hamburg, care păreau nişte prăvălii cu porţelanuri după un cutremur. Apoi, m-am afundat în ceţurile toamnei daneze şi în poezia nocturnă a vagoanelor de dormit. Te trezeşti sub lumina albăstruie a unei lămpi ce pâlpâie în plafon, auzi zgomotul familiar al roţilor de tren şi îţi spui că te îndrepţi spre un abis de temut, ce-ţi va marca viaţa pentru totdeauna. Pe ferry-boatul bine luminat ce lega în timpul nopţii Copenhaga de Malmo, am băut vermut, ronţăind biscuiţi săraţi. Priveam marea întunecată, în timp ce ascultam cum trei danezi, ce se urcaseră la Flensburg, îmi explicau că o franţuzoaică nu poate înţelege farmecul Nordului, cu ceţurile şi ploile sale, şi că nu trebuie să mă duc la Stockholm unde, în acest anotimp, nu voi găsi decât vreme urâtă, plictis şi oameni posomorâţi.

În ultima noapte, n-am putut să închid ochii. Din când în când însoţitorul vagonului striga pe culoar: „Linkoping! Norrkoping! Nykoping!” Trenul se oprea, apoi – după un minut – pornea din nou. Prin fereastră se vedeau petele albe de

zăpadă de sub brazii negri, sate şi oraşe unde totul dormea sub stelele Nordului, ce sunt de o sută de ori mai luminoase şi mai scânteietoare decât stelele de deasupra Parisului.

Apoi urmă, nesigură, dimineaţa nordică şi cerul negru se schimbă, prudent, într-unul cenuşiu. În casele de lemn şi în şoproanele roşii de sub brazi, se aprinseră focuri. Căminele scoteau fum. Pe culoar lumea începu să se mişte, să se scoale, să-şi facă toaleta. Mirosea a cafea. O femeie cu obrajii îmbujoraţi, surâzători şi amabilă, îmi aduse micul dejun într-un coşuleţ cu fundul plat. Când l-am deschis, am văzut că în el erau ouă prăjite ce mai sfârâiau încă, înconjurate de cârnaţi afumaţi.

În dimineaţa crepusculară, felinarele erau aprinse; tramvaie cu lumini roz urcau şi coborau pe Vasagatan, sunând fără întrerupere. Taxiul mă duse pe chei. De cealaltă parte a podului, toată frumuseţea oraşului Stockholm, severă şi granitică, îmi trecu într-o clipă prin faţa ochilor. Apa şi cerul erau de un cenuşiu-închis, iar şcolarii, îmbrăcaţi în culori vii, păreau răspândiţi prin oraş ca să-l facă mai vesel, mai strălucitor, mai puţin grav. Am simţit o mare emoţie când, intrând în Grand Hotel, un uriaş galonat mi-a întins un bilet: V-a căutat cineva ieri! Mi-am spus pe dată că nimeni, în afară de Olners, nu ştia că voi veni. Ghimpele acesta din

sufletul meu era curată nebunie. Într-adevăr, Olners îmi ura *wilkommen* şi spunea că îmi stă la dispoziţie începând de a doua zi, de la ora unsprezece dimineaţa.

N-am fost liberă decât de la ora trei, după masa pe care am luat-o cu Olners. Seara, eram invitată la el acasă ca să-i cunosc soţia şi copiii. Ieşind de la editură, am luat-o pe Kungsgatan, am traversat podul şi am coborât încet spre lacul Mälar. Aici, pe chei, în nişte imobile uriaşe, construite fără îndoială înainte de război, locuia Einar, sau – mai curând – nu mai locuia, căci scrisorile mele nu-i ajunseseră. Îmi închipui că, în timpul verii, în curţile interioare, oamenii îngrijeau şi tundeau micile pătrate de iarbă de un verde intens, dar acum, pretutindeni, domnea doar liniştea şi tristeţea. Vântul sufla puternic, cheiul era măreţ şi posomorit. Pe celălalt mal, în ceaţa umedă a toamnei, se vedeau felinarele strălucind ca nişte puncte. În faţa mea, pe un fundal întunecat de noiembrie, şalupe lungi ce se îndreptau spre Marea Baltică treceau pe sub podul suspendat, ale cărui lumini tremurătoare cădeau picătură cu picătură în apa neagră ce le înghiţea, pentru ca apoi să le arunce din nou la suprafaţă. Mirosea a Nord şi a mare. Din palatele atât de familiare nouă, din liniştea rece ce domnea peste vasta întindere de

apă, din nobleţea cheiului, din cerul greu emana o nostalgie aproape petersburgheză. Nord-estul. Scrisorile nu ajung până aici. Oamenii nu se mai întorc de aici. Duşmanul vine de aici şi se întoarce aici. Iată-mă acum aici. Îmi trebui toată voinţa de care sunt în stare ca să nu fac un pas definitiv, iremediabil.

Scările A, B, C, D et cetera. În sfârşit, iată scara K. La stânga porţii mari de la intrare, se află lista locatarilor. Chiar înainte de a-i citi numele printre celelalte patruzeci, ştiu că el se află pe listă. Einar locuieşte tot aici, în apartamentul 16. Dar placa cu numele lui mai are pe ea şi menţiunea *och fru,* ceea ce înseamnă *i Gospoja,* adică *et Mme,* adică *and Mrs,* adică *e Signora.* Şi, de asemenea, *undfrau.*

După ce am epuizat toate limbile pe care le cunoşteam, m-am aşezat pe bancheta lungă, acoperită cu catifea, pusă la dispoziţia celor ce aşteaptă ascensorul. Căci deşi clădirea era foarte modernă, ascensorul mi s-a părut a fi mai curând de tip vechi: urca încet, cu scârţâituri şi suspine. Nu trebuie să trageţi concluzia că m-am urcat în el; doar l-am auzit cum funcţionează. Din el ieşiră trei domnişoare, îmbrăcate la fel, şi încălţate cu nişte galoşi atât de extraordinari şi atât de perfecţi,

încât îmi puneam întrebarea cum de un asemenea obiect nu a fost încă celebrat în poezie. Poeţi, ce faceţi? Galoşii suedezi aşteaptă de la voi un poem, la fel ca şi impermeabilele atât de comode, capişoanele şi minunatele mănuşi de cauciuc. Nu uitaţi nici pantalonii de lână pe care-i poartă aici toată lumea, din luna august şi până în iunie; şi ei îşi aşteaptă oda.

Când am ieşit din acea stare de torpoare şi am încetat să mai bâigui asemenea idioţii, m-am uitat la ceas. Patru şi un sfert. Era întuneric beznă şi ningea, cu fulgi ce se topeau pe dată.

Trebuia să revin la realitate, să mă duc la *Nordisk Companiei* ca să-mi cumpăr galoşi, mănuşi, un impermeabil, pe scurt, întreaga panoplie. Am luat un taxi. După ce m-am întors la hotel cu cumpărăturile am stat mult timp întinsă în baia caldă. Aveam ciudata certitudine că nimeni nu va veni, că nimeni nu mă va chema la telefon, că nimeni nu va afla vreodată ce gândeam şi ce hotărâre aveam să iau.

În noaptea aceea m-am întors pe la ora unu. În afară de familia Olners, mai erau şase invitaţi care, aşa cred, m-au invitat cu toţii la ei acasă. Aveam în agendă numele şi adresele lor. O Suedie primitoare voia să mă distreze, să mă răsfeţe, să

mă copleşească dăruindu-mi ce-i mai bun.

Nu aveam de luat nicio hotărâre. Obişnuită să trăiesc într-un oraş imens, nu-mi imaginam cât de mic este oraşul Stockholm. Nu ştiam că nu existau mai mult de două sau trei locuri unde îşi luau cina şi îşi petreceau seara oamenii dintr-un anume mediu burghez, că, după o săptămână, unele figuri îţi deveneau foarte familiare, că puteai vedea întâlnindu-se pe stradă oamenii ce se cunoşteau între ei, lucru atât de rar la Paris. Mi-am făcut treburile în opt zile, mi-am petrecut cele şapte seri în şapte case diferite, luând parte la şapte recepţii unde am întâlnit aceleaşi persoane. Aveam în cont o sumă importantă – eu oricum aşa o consideram – şi obţinusem permisiunea să o iau cu mine.

În ultima seară, mă aflam la Operă cu Olners şi cu întreaga lui familie, soţia, fiii, nurorile şi nepoţii. Se juca *Rigoletto.* Eram îmbrăcată cu lucruri noi din cap şi până-n picioare, începând cu lenjeria, ciorapii, pantofii şi până la rochie şi chiar la haina de blană. După spectacol, grupul nostru zgomotos merse într-un restaurant uriaş şi confortabil, cu lumini discrete, restaurant ce se afla în clădirea Operei. Am fost aşezaţi la o masă lungă, printre persoane joviale şi elegante.

De abia ne instalasem şi – chiar înainte de a ne fi fost adusă lista cu meniul – l-am văzut, nu departe

de mine, pe Einar. Privirile ni s-au întâlnit în chipul cel mai firesc. Fără să mă slăbească din ochi, el se ridică încet, cu şervetul în mână şi cu gura strâmbată de un surâs forţat şi neplăcut, pe care nu i-l cunoşteam. Apoi, lăsându-şi şervetul să cadă pe scaun, se îndreptă spre mine. Am văzut că-şi venise în fire. Faţa sa îmbătrânită arăta ceea ce el se străduia să arate: plăcuta surpriză că întâlnea o veche cunoştinţă. Devenea din nou cel ce fusese altădată.

La masa lui, toată lumea tăcuse; mi se păru că şi în jurul meu se făcuse linişte. Şi, în această linişte, m-am văzut cu ochii celorlalţi. Este o senzaţie neobişnuită, ce nu-mi place şi care, chiar dacă nu durează decât câteva clipe, e foarte dureroasă. Iată-mă stând pe scaun, îmbrăcată într-o rochie nouă; geanta mea cea nouă se află lângă tacâm, iar părul, pe care coaforul mi l-a tuns scurt, e dat spre spate şi lasă să mi se vadă fruntea şi urechile. Noul meu parfum îmi pătrunde în nări. Mâna stângă mi-e aşezată pe faţa de masă, cu mâna dreaptă ţin paharul; îmi văd inelul cu topaz. Iată, ea va surâde şi va vorbi, îmi zic eu despre mine însămi, şi încerc să pun capăt acestei dedublări. Care trece de la sine.

O femeie masivă, foarte înaltă, şi un bărbat, aşezaţi la masa lui Einar, se întoarseră spre mine.

Am văzut-o pe femeie, dar am izbutit să o văd şi mai bine atunci când ne-am ridicat amân-două ca să ne salutăm, la jumătatea drumului dintre cele două mese, cu un aer calm şi încântat. Se auziră exclamaţii: Olners şi Einar se cunoşteau foarte bine, dar nu se văzuseră de mult (de două luni, cred). După un moment de confuzie şi de agitaţie, au fost mutate scaunele, au fost alăturate cele două mese, şi toată lumea s-a aşezat din nou. Surâsuri, strângeri de mână. Vorbeau franţuzeşte sau – mai curând – încercau să vorbească; toţi ridicară paharul în cinstea mea, pentru Rusia, pentru Franţa, pentru viitoarea mea carte închinată lui Dmitri Gheorghievici, pe care Olners, într-un discurs scurt, dar foarte bine improvizat, îl compară cu Mendeleev.

Soţia lui Einar era o femeie uriaşă, cu ochi albaştri, păr castaniu-deschis, faţă de păpuşă, obraji cărnoşi şi rotunzi, uşor revărsaţi. Semăna cu un înger mare, sau – mai curând – cu un înger ce suflă dintr-o trompetă. Un amestec de Rubens şi de Bellini. Se mişca încet, aşa cum i se potriveşte unei femei care este mai înaltă decât celelalte şi chiar decât mulţi dintre bărbaţii ce erau de faţă. Mă privi atent timp de câteva clipe şi apoi, fără nicio umbră de stânjeneală, spuse cu voce tare:

— Einar, de ce mi-ai spus că seamănă cu o

chinezoaică? N-are nimic chinezesc.

N-am plecat a doua zi, ci numai după patru zile. Mi-am petrecut toate serile cu ei. În timpul zilei, Emma îmi arăta oraşul. Ne-am dus la Skansen, am fost la mormântul lui Strindberg, am contemplat uriaşa cruce de lemn, scrisă cu litere aurii. Ne-am aventurat, când se lăsa seara, chiar şi în Tivoli, unde se trăgea la ţintă, se juca biliard şi puteai vedea tot felul de monştri. Mi-a mărturisit că ea îmi trimisese înapoi cele două scrisori, căci nu voia ca el, care era atât de fericit cu ea şi care, de când o întâlnise, nu se mai zbuciuma, să reia corespondenţa cu mine. De comun acord, încercaseră să trăiască în linişte şi iubire. Acceptăm toamna aşa cum acceptăm primăvara, spuse Emma, aşa cum acceptăm întreaga natură. Ştim să preţuim timpul frumos, ne place să privim curcubeul. Erau căsătoriţi de cinci ani. Dar să nu crezi, spuse ea, ţinând în mână o chiflă, că ne-am închis doar într-o fericire familială bine organizată şi că nu ne mai gândim niciodată la prietenii noştri de odinioară. Eu însămi am în Italia oameni foarte, foarte apropiaţi, oameni dragi mie, prieteni din tinereţea mea nevinovată (nu glumea). În toţi aceşti ani de război, Einar şi cu mine am fost atât de neliniştiţi şi atât de roşi de… Mai ales toate acele privaţiuni, şi bombardamentele… Aici, nu

ne-a lipsit niciodată nimic. Bineînţeles că primăvara nu găseam struguri, dar e oare asta atât de important? Spune-mi, pentru dumneata e important că nu mai sunt struguri primăvara?

Acasă la ei, într-o încăpere bine încălzită, ne petreceam serile în patru – Einar, Emma, Dr. Mattis şi cu mine –, aşezaţi comod în nişte fotolii joase. Vorbeam numai eu. Am evocat ultimii ani, pe Dmitri Gheorghievici, căminul rece în faţa căruia el se aşeza adeseori spre sfârşit – aici, în cămin ardeau buşteni groşi de mesteacăn, ce erau atât de uscaţi încât luau foc de îndată ce apropiai de ei un chibrit, şi cele patru vizite, cărţile arse din greşeală, lecturile noastre cu voce tare, seara, la lumânare, lipsa de alimente, frigul din timpul iernii, şi rolul important pe care-l joacă slănina şi lâna în viaţa oamenilor.

Apoi, dintr-o dată, mi-au spus că poate n-ar fi trebuit să intru în toate aceste detalii, ci mai curând să vorbesc despre doctorul Wengland, despre conversaţia ce avusese loc cu uşile închise în biroul lui Dmitri Gheorghievici. Oare îl denunţase sau nu? Iată enigma. Bineînţeles că da, a spus Emma cu fermitate. Iar doctorul Mattis: Poate că l-a denunţat fără să vrea. Einar tăcea şi fuma. Vorbeam întruna, iar ei mă ascultau. Le-am spus întâmplarea cu strofantina: poate că Dmitri

Gheorghievici ar fi trăit mai mult, poate că ar fi apucat chiar şi sfârşitul războiului, dacă i-aş fi pus strofantina în valiză. În niciun caz! a spus Emma. Nu-i deloc aşa, a spus doctorul Mattis. Noaptea, târziu, am mâncat friptură rece de pui cu vin alb şi căpşuni care, în acel anotimp, erau chiar mai rare decât strugurii primăvara. Toate astea nu se întâmplau decât pentru că, în prima zi de şedere la Stockholm, lângă ascensor, luasem hotărârea să nu-l mai revăd pe Einar niciodată.

În cele patru zile, Emma nu ne-a lăsat singuri nicio clipă şi nici el nu mi-a telefonat. Şi dacă, în ciuda hotărârii luate, am aşteptat permisiunea de a-i vorbi, n-am obţinut-o. Toţi trei veniră să mă însoţească la gară. Emma şi cu mine ne plimbam pe peron, în timp ce Einar şi cu Mattis îl căutau prin tren pe un anume Gustafson care, se zicea, voia să meargă la Anvers. În timp ce ne plimbam pe peron, Emma şi cu mine am plănuit să ne ducem în Italia peste un an sau doi şi să stăm la Florenţa şi la Veneţia. Emma mă privea, mă cerceta atent, mă judeca, şi găsi timp să-mi spună că-i plăcusem „teribil”, că nu se aşteptase să întâlnească o persoană atât de drăguţă, atât de veselă, atât de… Am simţit că totul se desfăşura şi avea să se desfăşoare aşa cum dorea ea. Am râs de o greşeală de franceză pe care o făcuse şi ea m-a

învăţat să protestez în suedeză dacă, în timpul nopţii, însoţitorul vagonului mă va mai trezi din somn strigând: „Linkoping! Norrkoping! Nykoping!” Bărbaţii nu-l găsiseră pe Gustafson şi, în picioare, la intrarea în vagon, le-am strâns mâna la toţi trei. Cu puţin înainte de plecarea trenului a apărut un comisionar cu un vas cu liliac alb din partea lui Olners. Liliac alb în noiembrie! Iată ceva şi mai rar decât căpşunile, sau strugurii în timpul primăverii.

Şi astfel, o femeie cu faţa de înger, pe care de-abia o cunoscusem, surâzătoare şi generoasă, îl împiedicase pe Einar să rămână singur cu mine, fie şi numai pentru o clipă, şi să-mi telefoneze (bănuiam că, în aceste zile, el nu se dusese la birou). Fără să-mi facă nici cea mai mică scenă, îmi adusese la cunoştinţă că-mi trimisese înapoi cele două scrisori ale mele. Mă invitase la ea acasă şi îi convinsese pe Einar şi pe doctorul Mattis să vină la gară. Dacă l-ar fi încuiat pe Einar cu cheia sau m-ar fi închis pe mine în subsolurile Gestapoului ori în camera luxoasă a unui hotel trei stele, rezultatul ar fi fost acelaşi. În timp ce alergam prin muzee, prin magazine şi prin saloane, mă supraveghea fără încetare. Autumnala frumuseţe a întunecatului Mälar, cu focurile sale care mă cufundau într-o nostalgie petersburgheză

pe mine, „semi-chinezoaica, semi-franţuzoaica”, după cum îmi spunea ea râzând, nu mă mai autoriza să am acel *no man’s land* ce nu-i fusese îngăduit odinioară nici lui Dmitri Gheorghievici, la Meurice. Cu deosebirea că eu n-am murit din pricina asta, căci eram de două ori mai tânără, mă hrăneam cu căpşuni, nisetru şi potârnichi şi beam punch.

Dar acum, în acest vagon de dormit supraîncălzit, simţeam că ura mea neputincioasă era înlocuită treptat de o cumplită mânie împotriva lui Einar. Nu făcuse nimic ca să mă vadă măcar o singură oră, în taină şi în libertate, pentru ca măcar o singură dată să fiu „ziua lui de marţi”. Mai era oare nevoie să-mi dea explicaţii? Lucrurile nu erau destul de clare? Mă aşteptase doi ani, războiul nu se mai termina, se căsătorise şi îşi refăcuse viaţa. (În ajun, ea îmi spusese: A trebuit să mă mut la el. Aici, de ani de zile, nu mai găseşti un apartament de închiriat, indiferent de preţul pe care l-ai oferi. Trăim înghesuiţi, o parte din mobilă se află într-o magazie.) Se căsătorise, şi acum, alături de Emma, „accepta atât toamna cât şi primăvara”.

Nu, nu era nimic de explicat, şi de ce aş mai fi evocat trecutul? Dar oare nu am fi putut petrece o clipă împreună? Deodată mi-am imaginat acea

„clipă” şi am înţeles că el nu avea nicio nevoie de ea. Doar eu o doream, ca să-i spun: Ştii, prietene, Emma te face să joci aşa cum vrea ea. Nici măcar nu-ţi dă scrisorile! Cuprinsă de-o amară deznădejde, mi-am simţit inima sfâşiată de ură, nefericire şi ciudă. Însoţitorul vagonului striga pe culoar, trenul se oprise.

Şi totuşi, îl mai iubeam, pe el şi pe nimeni altul. În zadar îmi spuneam că nu mă mai voia, asta nu mă făcea să-l iubesc mai puţin şi poate că, după întâlnirea de la Stockholm, îl iubeam încă şi mai mult. Viaţa îmi era stăpânită de o iubire fără nădejde faţă de el, o iubire care mă împiedica să mă gândesc la viitorul meu, o iubire ce apăsa asupra zilelor şi nopţilor mele ca o povară de piatră, de care nu puteam sau poate nu voiam să scap.

Abia ajunsă acasă, m-am scufundat în viaţa agitată de după război. Voiam să dau acestei vieţi o întorsătură raţională. Înainte de orice m-am hotărât să părăsesc vechiul apartament de pe bulevardul Courcelles, ce-i convenise de minune lui Dmitri Gheorghievici înainte de *celălalt război,* dar care nu mi se potrivea. Am schimbat această veche locuinţă rusească, uriaşă şi întunecată, pe un mic apartament luminos, situat pe malul stâng

al Senei. Elena m-a ajutat să triez vechile obiecte ruseşti.

Apartamentul de pe bulevardul Courcelles fusese închiriat pe vremea filtrelor electrice şi a mecanicii ondulatorii, după cum spunea Olners. Soţia lui Dmitri Gheorghievici şi mama mea aduseseră aici, pe acea vreme, multe lucruri de la Petersburg.

— Toate astea aparţin arheologiei! spunea Elena, care-şi vânduse casa din Versailles, îşi deschisese propriul ei atelier de pălării şi curând avea să se mărite. O stratificare a mai multor epoci, argintărie rusească cu kilogramul, un tablou semnat de Korovin, dăruit de Cicibabin: adolescentul ce-şi scoate din picior vestitul spin… Un studiu de Alexandr Benois: Fontainebleau, e după *celălalt război, dar* înainte de acesta.

— A fost pe la noi pe acasă, îmi aduc aminte de el.

— Dar cine nu venea pe la voi? O perniţă brodată…

— Oferită de văduva lui Mecinikov, acum abia douăzeci de ani. La aniversarea lui.

— Ia uită-te la grupul ăsta! Două duzini de bătrânele!

— Sunt „femeile universitare”.

— Doamne Dumnezeule!

Elena nu se atinse nici de scrisori şi nici de manuscrise şi mă privi cu groază cum le orânduiesc în lăzi. Dar mă ajută să pun ordine în cărţile ce se aflau pe rafturile din hol. Multe erau cu dedicaţie, lucrări ale unor autori contemporani cu Dmitri Gheorghievici, născuţi ca şi el în anii şaizeci sau chiar cincizeci ai secolului trecut. Cunoscusem mai mulţi dintre ei. Unii muriseră de curând, câţiva trăiseră până la ultimul război. Acum nu mai era în viaţă niciunul. Pleşcev, care orbise – fusese văzut cu baston alb, îmbrăcat în zdrenţe, el care, în copilărie, se jucase pe genunchii lui Dostoievski –, scrisese pe *Amintirile* sale o dedicaţie urmată de o mare pată de cerneală: „Pentru astrul ştiinţei noastre!” Elena lacrimă. Mi-l amintesc când mergea prin oraş, spuse ea suspinând, şi se oprea la colţul vreunei străzi, rugându-se: Vă rog, ajutaţi-mă să traversez. Odată, un trecător i-a dat chiar de pomană… Astrul ştiinţei noastre!

Lucrurile au început să meargă mai bine în ziua când m-am hotărât să consacru o încăpere din noua mea locuinţă lui Dmitri Gheorghievici. Cel mai greu a fost să găsesc un loc pentru două tablouri uriaşe făcute de nişte artişti necunoscuţi: *Guvernator primindu-şi vizitatorii* şi *Funeraliile unui negustor din breasla a doua.* Le-am cedat în

cele din urmă, fără prea mare părere de rău, unui telal, dar curajul ăsta mi-a lipsit când a fost vorba de alte obiecte şi am rugat-o pe Elena să ia perniţa brodată, o madonă sixtină brodată în relief, vasul pentru cruşon şi tabloul cu adolescentul ce-şi scoate un spin din picior. Căruciorul telalului aştepta jos, iar „anticarul”, cum îşi spunea, îngrămădi în el covoarele foarte uzate, fotoliile desfundate, lustrele ce zdrăngăneau, draperiile cu ciucuri, călimara de bronz, vasele de aramă, care nu-mi amintesc să fi fost folosite vreodată. Elena luă cu ea, în taxi, două coşuri; în sfârşit, când veni seara, cei ce se ocupau cu mutatul mobilelor aduseră în noua mea locuinţă tot ce mai putea fi de folos în secolul al douăzecilea. În noul meu apartament, în fiecare seară când mă întorceam de la birou, aranjam în dulapuri lucrurile pe care mai târziu aveam să le trimit la Universitatea din California. Şi cum nu aveam nici cămin, nici plită cu lemne, a trebuit într-o seară să duc la nişte prieteni cele douăzeci şi două de teancuri de scrisori împachetate cu grijă, în majoritatea lor scrisori de familie. Ei aveau o sobă adevărată, în care am ars scrisorile, îndelung, scotocind cu melancolie în cenuşa uşoară.

Apoi, viaţa începu din nou, trepidantă. Dar acel *no man’s land* al meu nu se schimbă; mă gândeam

în continuare la Einar, la trecutul îndepărtat şi la trecutul foarte apropiat, la Emma, la Stockholm, la viitorul meu ce mi se părea a nu fi posibil fără el, iar cu el, irealizabil.

Emma îmi scria uneori, într-o franceză amestecată cu germană. Îmi vorbea mai mult despre anotimpuri: e multă zăpadă, copiii au făcut în curte un om de zăpadă, nu-i aşa că-i un obicei minunat? Zilele devin mai lungi şi asta ne dă energie şi putere, pentru că îţi spui că, nu peste mult timp, se va sfârşi şi iarna. Curând va fi Paştele, îţi urăm sărbători fericite! Zilele calde se apropie şi vom pleca, pentru o lună de zile, la munte. Cât de minunat va fi să scăpăm de tumultul oraşului, să trăim în mijlocul naturii, să ne regăsim pe noi înşine. Uneori e plăcut să te cufunzi într-o adâncă meditaţie, sunt sigură că şi ţie îţi place asta. Dacă ai fi fost aici, nopţile albe ţi-ar fi amintit de copilărie, deşi ar fi trebuit să te obişnuieşti cu ele: unii le suportă cu greu. Doctorul Mattis este cu noi, facem baie, ne plimbăm cu barca, ne simţim bine. Einar spune că se cam plictiseşte, dar eu nu-l cred, arată bine dispus şi a cumpărat un câine danez, de rasă. Nu crezi că animalele au în ele ceva ce înnobilează? Astăzi am început să facem foc după primele îngheţuri. Suntem în a cincea zi de ceaţă, nu ies

din casă, ca să scap de răceală. Boala are şi partea ei bună: îţi dă răgaz să citeşti o carte ce-ţi place… Crăciun fericit! Îţi urăm toţi trei un An Nou fericit! Sperăm că în anul ce vine te vom vedea… şi apoi, din nou: un Paşte fericit! În vara asta avem de gând să mergem în Italia. Apoi, după o lună: ne-am hotărât să petrecem o lună la Veneţia. Ia-ţi o vacanţă şi vino să ne vezi. În sfârşit, într-o scrisoare de la începutul lui iulie: Am închiriat un apartament în apropiere de San Zaccaria şi avem o cameră pentru tine.

M-am aşezat la birou, am luat o foaie de hârtie şi un toc şi am scris, cu sentimentul că mint la fiecare cuvânt:

„Dragii mei Emma şi Einar! Mulţumesc pentru invitaţie. Mă bucur că vă voi vedea şi că voi petrece o săptămână cu voi. Mi-am luat concediu şi, pe cincisprezece, voi fi acolo. Mi se pare că trenul soseşte seara. Dacă doctorul Mattis este cu voi, transmiteţi-i salutările mele prieteneşti. A voastră…”

Da, am scris „a voastră” în mod mecanic, în zilele acelea, preferam să nu mă gândesc prea mult. Dacă aş fi început să reflectez, aş fi rămas la Paris, pentru ca apoi să mă căiesc! Destinul cobora afectuos scara de la vechea-i caleaşcă şi mă poftea să mă urc în ea. Dar dacă priveai mai îndeaproape

vedeai că-i o glumă urâtă: destinul îmi întindea o cursă… Ajunsesem chiar să-mi spun: poate că întotdeauna mi-am pus prea multe întrebări. Unii nu se gândesc aşa mult; aceştia sunt mai fericiţi. Şi dacă mi-aş fi îngăduit, măcar o singură dată, să nu mă gândesc? Ce-ar fi să iau această invitaţie ca pe un lucru bun, să accept Veneţia ca pe un dar, fără să mă aştept să văd ieşind vreun şarpe sau vreun liliac din cutia cu ciocolată sau din buchetul de flori?

Despre Veneţia nu aveam decât o amintire din copilărie. De dinainte de *celălalt război,* de pe vremea când aveam vreo cinci ani. Poate că era singura amintire pe care o păstram despre Dmitri Gheorghievici. E adevărat că, în copilărie, auzeam mereu: a venit Dmitri Gheorghievici, Dmitri Gheorghievici lucrează, Dmitri Gheorghievici a ieşit după treburi. Dar eu nu aveam nicio legătură cu el. Cu toate astea, îmi amintesc de o seară petrecută la Veneţia. Pe un balconaş, care nu cred că era prea înalt, dar care mie mi se părea că este un adevărat turn, se scoseseră două scaune. Eu stăteam pe unul, iar celălalt era ocupat de Dmitri Gheorghievici, ce purta o haină de şantung şi o pălărie cu boruri largi şi care ţinea în mână o carte groasă. Soţia sa, mama mea şi cu mine ne aflam atunci, cu siguranţă, la hotelul Lido. În mod cu

totul excepţional, probabil, fusesem lăsată în acea seară cu el, căci acest lucru nu s-a mai întâmplat. Ascultam cu gura căscată şi cu ochii măriţi cum îmi citeşte, cu voce tare, *Ruslan şi Liudmila.* Fără îndoială că gândea că venise timpul să fac cunoştinţă cu literatura rusă.

— Vă voi citi, adică îţi voi citi – cam aşa şi-a început discursul – o operă genială a unui poet genial. Pe malurile rotunjite ale golfului se află un stejar înverzit. Într-o zi veţi înţelege, vreau să spun vei înţelege toată puterea acestei expresii: pe malurile rotunjite ale golfului! Şi noi ne aflăm lângă mare, ne petrecem aici, ca să spun aşa, vacanţele de vară, dar nu aici sunt malurile rotunjite ale golfului. Există un lanţ[1] ce e făcut din aur. Acest lanţ a făcut să curgă multă cerneală, s-au purtat multe discuţii, ca să se afle de unde putea să provină, şi—în legătură cu asta – sunt două teorii. După cum ştiţi, adică după cum ştii, druizii trăiau sub stejari. Dar acolo, în acelaşi timp, exista o pisică, antică, populară – răposatul Alexandr Nikolaevici ne-a spus multe lucruri despre ea –, care este totodată o pisică simbolică. Să reluăm: zi şi noapte, o pisică atotştiutoare se

[1] În franceză *chaâne,* omonimul lui *chene* (stejar). *(N.t.)*

învârte în lanţ, îl răsuceşte şi-l desface.

A continuat fără comentarii, de aceea am reţinut foarte puţin din tot ce mi-a spus. Pisica atotştiutoare mi-a rămas în memorie; şi tot acest tablou mi s-a întipărit în minte cam aşa: Dmitri Gheorghievici şi cu mine stăm pe scaune, într-un turn înalt, pe malurile rotunjite ale unui golf. Stau cu gura căscată şi cu gâtlejul uscat de admiraţie, entuziasm şi veneraţie, căci Dmitri Gheorghievici mi-a spus că o pisică atotştiutoare locuia în Veneţia din timpuri imemoriale. După cum părea, Dmitri Gheorghievici cunoştea foarte bine pisica asta.

Era singura mea amintire despre Veneţia. Când vaporaşul a coborât pe Canale Grande şi când, pe stânga şi pe dreapta, privirea mi-a căzut pe dantela de piatră a palatelor, înnegrită de vreme, m-am simţit proiectată într-o altă dimensiune, în care totul era uşor, dantelat, aerian, unde nu puteai şi, de altfel, nu mai voiai să aplici vieţii şi ţie însuţi măsurile obişnuite, unde nimic nu era ca înainte, unde imposibilul devenea posibil, povara devenea mai uşoară şi deznădejdea nu mai era decât un amestec de tristeţe şi de bucurie. Ici şi colo, între case, apăreau canale înguste cu poduri minuscule şi biserici ce parcă se topeau în penumbră. În aerul trandafiriu, străluceau lumini

roz pal imobile, ele păreau că plutesc pe deasupra apei. Alte lumini, fantasmagorice, verzui, se întretăiau cu primele. Am fost cuprinsă, din cap până-n picioare, de o senzaţie de lentoare submarină, de viaţă încetinită, senzaţie pe care n-o mai încercasem niciodată; răsuflarea şi mişcările mele se contopiseră cu mişcarea vaporaşului, în timp ce vedeam defilând, încremenite într-o tristă contemplare, bătrâneţea posacă a palatelor ce priveau apa şi mă priveau pe mine, drapându-se în farmecul lor inaccesibil.

Când, în acest ritm uluitor al umbrelor şi al luminilor întretăiate, s-a deschis, la stânga, un uriaş mal povârnit pe care se afla Palatul Dogilor şi, la dreapta, o lagună ce căpăta, în noapte, o formă necunoscută, m-am simţit năpădită de o fericire aproape insuportabilă la gândul că-l voi vedea pe Einar peste câteva minute şi că va fi cu mine în această lume vrăjită, crepusculară. Când vaporaşul se opri lângă debarcader, am fost proiectată spre ieşire. Hamalul, un băiat tânăr, îmi luă valiza într-o mână, îmi puse cealaltă mână pe umăr şi mă conduse. Am coborât pe uscat. Emma mă primi deschizându-şi braţele-i generoase; doctorul Mattis era lângă ea. Mario, spuse ca prezentându-mi pe cineva. M-am uitat peste umărul ei şi l-am văzut pe Einar. Ah, ce bine că ai

venit! strigă ea, ce minunat va fi! Einar, îmbrăţişeaz-o, ştiu că-ţi pare grozav de bine c-o vezi! Nu ne-am văzut de atâta vreme!

El se aplecă docil şi mă sărută pe obraz. Asta s-a petrecut atât de repede, încât n-am avut timp nici să spun ceva şi nici să mă dau la o parte. Doctorul Mattis ne privea pe amândoi. Mi s-a părut că-i în toane proaste.

În apartament exista o încăpere uriaşă cu vedere spre o piaţă liniştită în care se afla o biserică. Marea cameră de dormit a Emmei şi a lui Einar dădea spre o grădină din spatele casei, grădiniţă ce era atât de mică încât părea o jucărie. Doctorul Mattis, bona şi cu mine eram găzduiţi în nişte cămăruţe ce se deschideau într-un culoar şi dădeau spre o curte interioară unde se auzea susurul unei fântâni, lângă care o femeie spăla zi şi noapte rufe. Între camere erau nişte trepte: aveai impresia că o parte din apartament se afla într-o casă impozantă şi veche şi că cealaltă parte nu era decât o anexă lipită de prima, mai târziu. În marea încăpere în care luam masa de seară şi unde stăteam după aceea, domneau ordinea calmă şi atmosfera ocrotitoare a unei case locuite de multă vreme, acea atmosferă pe care Emma părea că o duce cu ea pretutindeni. Nouă era prezenţa lui Mario, despre care Emma îmi spuse că-i un vechi

prieten din tinereţe pe care-l cunoscuse înainte de război la Florenţa, unde ea studiase pictura! Venise la Veneţia ca să o vadă şi ca să-şi aducă aminte de trecut. Are patru copii, strigă Emma; Mario, arată-i fotografiile!

Mai târziu Mario plecă şi Einar, care acum fuma pipă, ceea ce îi îngăduia să vorbească încă şi mai puţin, îmi puse întrebări amănunţite, aşa cum trebuie să facă o gazdă prevenitoare, despre viaţa mea, despre noul meu apartament, despre noile mele cunoştinţe, despre munca mea. Emma asculta, cu privirea uşor distrată. Doctorul Mattis, care se pregătea să plece într-o excursie chiar a doua zi dimineaţa, se retrase în camera lui şi, nu după mult timp, m-am retras şi eu. Din odaia mea se auzea susurul fântânii. Am aprins lumina şi m-am uitat în jur. Mi-am văzut lucrurile, valiza pe jumătate goală, pereţii albi, un covoraş pe podea, o draperie la fereastră, câteva obiecte agreabile şi curate pe comodă: o scrumieră, o sticlă cu o formă ciudată, un şervet multicolor, un pahar din cristal mat.

Mâine. Ce va fi mâine? M-am aşezat pe pat şi, aruncând încă o privire în jurul meu, mi-am spus că venisem cu speranţa că voi rămâne, în sfârşit, singură cu Einar, să-i spun că-i scrisesem, să-l întreb dacă mă iubea, să-mi povestească cum se

petrecuseră lucrurile. Venisem să-i spun că nu mai puteam continua să trăiesc fără să aud măcar o vorbă de la el. Cum de putuse să mă înlăture din viaţa lui în felul acesta? Şi acum ce avea de gând? De ce ţinuseră să vin aici? Sau poate că el dorea întotdeauna ceea ce dorea Emma?

Când m-am trezit era trecut de ora nouă. Am auzit nişte zgomote necunoscute. Un uşor zdrăngănit de vase, un cântec fredonat de-o femeie: fără îndoială că era bona. Pe culoar se auzeau paşi. Susurul fântânii, zdrăngănitul găleţii. Şi, foarte aproape, gânguritul unui porumbel. Am sărit din pat, m-am spălat, m-am îmbrăcat şi m-am dus în sufragerie.

— Te aşteptam, spuse Einar, ce stătea într-un fotoliu, lângă fereastră, cu un ziar englezesc în mână. Îndată vom bea cafeaua.

Ne-am aşezat unul în faţa celuilalt; pe masă apăru micul dejun suedez: erau toate lucrurile de care Einar, încă de pe vremea când era la Paris, nu se putea lipsi. Dar, mi-am spus eu, brusc tulburată de un gând cu totul nou; era oare atât de urgent să părăsească Franţa în ziua de două septembrie a acelui an îngrozitor? Era oare atât de necesar să alerge spre tatăl lui (ce semăna cu regele Gustav), spre doica rusoaică, spre fratele ce urma să plece în Brazilia, spre paşnica Suedie, în afara Europei în

care bubuiau tunurile? Nu-i alesese pe „neutri” ca să rămână acolo? Exista oare vreo lege care să-l oblige pe fiecare să se ducă în ţara lui? Nu, după câte ştiam, nu exista. O asemenea lege s-a dat mult mai târziu. Cunoşteam foarte bine un elveţian ce nu plecase, îl întâlnisem la o serată, de Crăciun, în 1939, poate chiar în 1940. Mai era şi un avocat american cu familia, ce continuase să locuiască pe palierul nostru, oare cum de nu m-am gândit la toate astea înainte? Ei au trăit acolo până în toamna lui 1941. Doar mult mai târziu se sigilaseră uşile.

— Mergem să ne plimbăm, o să-ţi arăt totul, totul, spunea Einar. O să te duc peste tot până diseară.

— Unde e Emma?

— Emma a plecat la Torcello cu doctorul Mattis.

— A plecat! Pentru toată ziua? Dar parcă nu avea de gând să plece?

— S-a hotărât într-o clipă şi l-au luat cu ei şi pe Mario.

Am simţit că mi se întinsese o cursă, încă din ziua în care ea îmi scrisese:

„Am închiriat un apartament, avem o cameră pentru tine.” Ba nu, cu mult înainte, în gară la Stockholm, când îmi spusese cam aşa: ce-ar fi să vii în Italia când vom fi şi noi acolo?

Am ieşit, Einar şi cu mine, şi am urcat, fără să ne grăbim, pe Riva degli Schiavoni, spre piaţă. Deşi tensionată, simţeam calmul lui de nezdruncinat, libertatea lui interioară, certitudinea lui că tot ce făcea era bine. Mărturisesc că eu însămi am devenit alături de el mai calmă şi mai relaxată; ni s-a întâmplat chiar şi să râdem împreună. După masă, când ne aflam la Florian, m-a întrebat cu toată naturaleţea dacă existau versuri ruseşti care să descrie toate astea.

— Care toate astea? l-am întrebat eu, terorizată la gândul unei explicaţii.

— Veneţia, spuse el.

— Există multe, cu adevărat multe, am răspuns eu, într-o zi o să ţi le spun pe toate, dar nu acum.

— Eram sigur că există, spuse el foarte bucuros, cu un surâs fericit.

Seara, Emma se întoarse singură.

— Nu ne-am mai dus la Torcello, spuse ea pe un ton indiferent. Când am ajuns la debarcader, nu mai erau locuri: n-a putut să meargă decât doctorul Mattis. Mario şi cu mine ne-am dus la Lido, am făcut baie şi am luat masa acolo. Am o insolaţie îngrozitoare.

Îşi lăsă rochia în jos: tot umărul îi era înroşit.

Einar ieşi. Emma şi cu mine ne-am aşezat la masă ca să bem cafeaua. Era veselă şi vorbea mult.

Ţinând termometrul sub braţ (îi plăcea să-şi ia temperatura zilnic), spuse că, dacă a făcut cumva febră, e din pricina insolaţiei. Dar nu făcuse.

A doua zi dimineaţa, Emma şi Mario plecară la Torcello (să rămână cu o decepţie, spuse ea, nu, Doamne fereşte!), şi noi am fost din nou singuri.

Ziua aceasta, ca şi cele trei care au urmat, mi-au lăsat o amintire îndoielnică. Pe de o parte, trăiam aşteptarea unui lucru dorit cu înfocare, pentru care venisem şi, pe de altă parte, aveam presimţirea stânjenitoare, chiar aducătoare de nelinişte, că el nu avea să se întâmple. Nu puteam accepta o pomană pe care ne-o făcea cineva, mie şi lui Einar, doar pentru că asta îi convenea de minune acelui cineva. Dar mai era şi puzderia de impresii: mulţimea pestriţă din Piaţa San Marco, sărbătoare neîntreruptă de lumină şi umbră; semiîntunericul şcolii Saint-Roch, sutele de tablouri pe care le văzusem acolo: Atotputernicul tronând în nori, micuţii saboţi ai Ursulei pictaţi de Carpaccio, îngerii muzicanţi ai lui Bellini, deveniţi atât de familiari nouă. Einar era lângă mine, în sălile Academiei. Vorbeam sau tăceam, rămânând îndelung pe micile poduri arcuite; ne aşezam în locuri ce uneori nu aveau nume, pe treptele bisericii dei Frari, apoi plecam din nou, şi acum ştiam că, de fapt, îi făceam un serviciu Emmei, că

totul fusese pus la cale de ea: atât venirea lui Mario, solid şi rumen la faţă, cât şi venirea mea.

În ziua a cincea, doctorul Mattis plecă. Pe faţă i se citea decepţia, vorbea brutal, aproape grosolan. Trăieşte o poveste nefericită cu o englezoaică, spuse Emma, batjocoritoare. Ieri ea a plecat la Roma. N-am crezut nimic din toate astea. Plecarea doctorului mă punea într-o situaţie insuportabilă şi oarecum ridicolă. N-aveam chef să rămân cu ei trei. Nici nu ştii cit de mult te preţuim! îmi spuse Emma seara, ghicind poate că mă gândeam să plec mai repede. Ne-ai devenit atât de apropiată şi Einar se simte atât de bine cu tine! Iar eu te iubesc grozav de mult! Îi plăcea cuvântul „grozav”, care mie nu-mi place deloc. Am crezut-o? Nici măcar o singură clipă. Era greu să crezi în cuvintele ei, dar să te îndoieşti de ele era încă şi mai greu. Trebuia să văd în sfârşit ceea ce era limpede ca lumina zilei: încă din clipa sosirii mele, ea mă dresa. Pisica atotştiutoare locuia la Veneţia, mi-am amintit eu, şi eu nu voiam să-i semăn.

Nu trebuia s-o las să se atingă de soarta mea; nu ea era aceea care trebuia să-mi elibereze un bilet de intrare pentru un colţ din universul meu şi nici cea care trebuia să-mi organizeze acel *no man’s land* al meu.

Seara, ea şi Mario se duc la Fenice; ca din

întâmplare, lasă să-i scape că e lună plină şi că am putea face o plimbare la San Giorgio Maggiore. Dacă i-aş da ascultare, poate că, cu îngăduinţa ei, aş fi mai puţin nefericită, dar nu pot să-i dau ascultare. Ştiu singură ce trebuie să fac: să plec de aici. Ea îmi arată un drum, dar eu o voi apuca pe un altul! Eu am taina mea şi libertatea mea; sunt ale mele, nu voi renunţa la ele şi nu-i voi îngădui să se amestece în ele.

Aşezată la o masă în cafeneaua Florian, privesc îndelung mulţimea care se plimbă. Ca altădată, când priveam Parisul întunecat din primele zile ale războiului, gândesc: câtă suferinţă a fost aici! Suferinţă a întregii lumi, dar şi suferinţă a ruşilor. Îi adaug suferinţa mea, o picătură minusculă care este însă cea mai uriaşă dintre toate. Einar se apropie de masa mea, pare fericit, s-a bronzat, a slăbit, a întinerit; îmi aminteşte de cel de altădată. Hai să mergem la San Giorgio Maggiore, îmi spuse el; mai avem cel puţin două ore de libertate, cât timp ei sunt la teatru. Cuvintele astea mă lovesc din plin, îmi fac rău, mă jignesc. Două ore de libertate, îmi spun eu, ca să facem ce cu ele?

Einar se aşază pe scaun şi, înainte de a face comanda, bea cu nesaţ din paharul meu resturile de gheaţă şi lămâie.

— Mi-e grozav de sete, spune el. Am vrut mereu

să te întreb: de ce nu mi-ai scris?

— Cum să-ţi spun? Nici eu nu ştiu prea bine. Trecuse mult timp şi totul se schimbase. Era greu să scrii. De fapt ţi-am scris, dar nu am pus scrisorile la poştă.

Einar mă priveşte îndelung şi cu mare atenţie, aşa cum nu mai făcuse de mult.

— De ce te uiţi aşa la mine, Einar! Nu ştii dacă ai sau nu ai dreptul s-o faci? Bineînţeles că ai dreptul, pentru că ţi-a fost îngăduit.

— Nu înţeleg ce vrei să spui. Nu-i răspund. După expresia feţei mele, el ghiceşte, cu siguranţă, că nu voi merge la San Giorgio Maggiore. Îmi ia uşor mâna şi o ţine în mâinile lui mari şi calde. Se aude orchestra, peste tot e sărbătoare, oameni veseli trec prin faţa noastră, dar eu nu sunt veselă şi… *trestia gânditoare îşi murmură revolta.*

— Ştii, Einar, îi spun eu fără să-mi retrag mâna, în tinereţea mea am avut o mare decepţie. Vorbesc despre poezia rusească: am descoperit că marele nostru poet Tiutcev şi-a luat cel mai frumos vers al său de la un francez. Ca să spun drept, nu m-am împăcat niciodată cu gândul ăsta.

El râse, eu de asemenea. Încet îmi retrag mâna şi mă apropii de el:

— Plec mâine, Einar.

Îl privesc cu atenţie, ochii lui sunt atât de aproape de mine!

— Înainte de a te părăsi, vreau să-ţi spun că în toţi aceşti ani am învăţat ceva. Acum, când o uşă se deschide sau când o fereastră se ridică, eu nu mă mai las podidită, ca altădată, de lacrimi de recunoştinţă! Nu profit de toate prilejurile şi nu mă înclin în faţa tuturor îngăduinţelor. După tot ce-am văzut, nu mai am poftă să fiu, în nicio privinţă, animalul pe care-l pui să meargă la pas, pe care-l dresezi, pe care-l trimiţi unde vrei, pe care-l îndopi sau îl laşi să moară de foame, pe care-l pedepseşti sau îl răsplăteşti pentru că a ascultat de comenzi.

— Nimeni nu te pedepseşte şi nici nu te îndoapă.

— Şi vreau să-ţi mai spun ceva: dacă îngădui altuia să-ţi organizeze acel *no man's land* al tău, te vei trezi, la sfârşit, prizonier într-o cameră de lux, într-un hotel de lux, în timp ce îţi sunt arse cărţile şi eşti despărţit de cei apropiaţi. E de ajuns să cedezi o dată şi nu mai există limite; până la urmă vei fi lipsit de toate ale tale. Unde se opreşte asta, Einar? Unde mai sunt atunci misterul şi libertatea? Doi sergenţi de circulaţie (dintre care unul, de altfel, semăna puţin cu Mario), anchetatorul şi judecătorul, toată lumea se instalează în casa ta.

După ochii lui, am văzut că a înţeles. Totul. Până

la capăt. Îl cunosc destul de bine. A înţeles chiar şi că îi scrisesem, că îl iubeam, că eram şocată de bucuria lui liniştită de a şti că i se îngăduise totul. Trecu un minut, apoi un alt minut, fără ca el să zică ceva. Dar eu nu aşteptam niciun răspuns. Nu-i pusesem nicio întrebare.

Ne întoarcem acasă şi eu încep să-mi fac bagajele. El, liniştit, stă pe marginea ferestrei. Pun ceasul să sune la şapte şi jumătate, ca să nu scap trenul.

La întoarcerea de la teatru, Emma îşi exprimă mirarea:

— Sunteţi acasă? N-aţi ieşit?

— Nu, spun eu, n-am avut chef. Am stat la Florian şi apoi mi-am făcut bagajele.

Am trecut în sufragerie. Observ că Emma şi Mario mă privesc cu o rea-voinţă greu ascunsă. Scântei aleargă de la unul la celălalt. Când ea îi dă paharul, el îşi pune degetele peste ale ei, în timp ce Einar spune:

— Au luat primul strat şi când au decapat vopseaua, au văzut cum apare sfântul Sebastian… Cine ar fi crezut aşa ceva!

De îndată ce s-ar fi plictisit unul de celălalt sau dacă soţia lui Mario i-ar fi cerut să se întoarcă acasă, Emma m-ar fi izgonit cu mare plăcere, mi-am spus în timp ce beam un al patrulea pahar. N-o

să-i fac bucuria asta.

Mă retrag spunând că vreau să mă culc devreme. Mulţumesc pentru tot. Poate că ne vom revedea la Paris, dacă vin acolo, desigur nu anul ăsta şi nici anul viitor, dar de ce nu peste doi ani; Emma mă îmbrăţişează, ne sărutăm foarte zgomotos pe amândoi obrajii. La revedere, Mario, la revedere, Einar, spun eu. Dimineaţa, vaporaşul mă duce la gară alunecând pe apa verde a Canalului Grande, prin faţa palatelor. Ajung cu o clipă înainte de plecarea trenului şi hamalul mă urcă în grabă în tren. Veneţia are o mare calitate: dispare într-o clipă, nu aleargă în urma trenului, aruncând ocheade în stânga şi în dreapta, aşa cum fac alte oraşe, se şterge repede, ca şi cum n-ar exista şi ca şi cum n-ar fi existat niciodată.